

Ἡ Θεσσαλονίκη στή διάρκεια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Εἰκόνες τῆς πόλης στά 1915-18

Στό ἄρθρο αὐτό θά προσπαθήσουμε νά δώσουμε μιά εἰκόνα τῆς πόλης, ἔτσι ὅπως τήν εἶδαν οἱ ξένοι στρατιῶτες κι ἀνταποκριτές, κυρίως Ἕλληνοι καί Γάλλοι, πού πέρασαν ἀπ' τή Θεσσαλονίκη ἀπ' τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1915 μέχρι τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1918.

Δέ θ' ἀσχοληθοῦμε μέ τή στάση τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀπέναντι στίς συμμαχικές δυνάμεις τῆς Entente ἢ τίς πολιτικές ἐξελίξεις αὐτοῦ τοῦ γεγονότος. Ἀκόμη λιγότερο θά σχολιάσουμε τή στρατηγική σημασία τῆς ἐκστρατείας τῆς Θεσσαλονίκης - πού σκοπό εἶχε ν' ἀναγκάσει τήν Ἑλλάδα νά λάβει μέρος στόν πόλεμο, ὥστε νά σωθεῖ ἡ Σερβία.

Βασίλης Κολώνας

Ἀρχιτέκτων-Ἀναστηλωτής

Ἑλλάς Θεσσαλονίκη
Προκομεία

Grèce Salonique
Le Quai

1. Αποψη της προκομείας στο ύψος της Πλ. Ἐλευθερίας. Διακρίνονται τὰ ξενοδοχεῖα «Olympus Palace», «Grand Hôtel d'Angleterre» καὶ τὰ καταστήματα Stein.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

2. Προκομεία στὸ ὕψος τοῦ ξενοδοχείου «Splendid Palace».

«Ἡ Θεσσαλονίκη δὲν ἦταν παρὰ ἓνας σταθμοὶ ἀνεφοδιασμοῦ, ἓνα νοσοκομεῖο καὶ ἓνας τόπος ἀναψυχῆς ὅπου ὅλοι ἄσοι ἐπιφέρει, ἐρχοταν γιὰ λίγες ἡμέρες ὁ ἀναζητῆς εὐκόλης διασκέδασης» (P. Chaulaine).

Ἡ πρώτη ἐντύπωση ποὺ προσέφερε ἡ Θεσσαλονίκη στοὺς ἀποβιβαζόμενους στρατιῶτες ἦταν ἀνάλογη μετὰ τὸ τί περιμένα νὰ βρεῖ κανεὶς ὅ ἑαυτῆς γωνιά τῆς Ἀνατολῆς, σύμφωνα μετὰ τὸ τί εἶχε ἀκούσει γι' αὐτήν. Μερικοὶ ἀπὸ τὸ πλοῖο ἀκόμη προσέχουν τὰ τεῖχη, ἄλλοι τὴν φωτισμένη προκομεία καὶ τὴν καινούρια λεωφόρο τῆς Νίκης! ἄλλοι τὸ ἀμφιθεατρικὸ κτίσιμα τῆς πόλης μετὰ τοὺς μιναρέδες καὶ τὰ κυπαρίσσια.

Πλησιάζοντας στὴν ἀποβάθρα — «l' escalier de marbre», ὅπως συχνὰ ἀναφέρεται — κανεὶς παρατηρεῖ τὰ ξενοδοχεῖα καὶ τὰ «καφέ» τῆς πλατείας Ἐλευθερίας, τὸ «Olympus Palace», τὸ «Hôtel de Grande Bretagne», τὸ «Hôtel de Rome», τὸ «café Flocas», τὸ «Hôtel Royal», τὸ μεγάλο κατάστημα τοῦ «Stein» καὶ τὰ ναυτικὰ γραφεῖα τῆς «Messageries Maritimes», στὸ βάθος τῆς ὁδοῦ Βενιζέλου καὶ δεξιά τὸ εὐρωπαϊκὸ ἔτυπο κτίριον τῆς λεωφόρου τῆς Νίκης, ὅπως τὸν κινηματογράφου «Olympia», τὸ «Splendid Palace» πῶς κάτω τὸ «Pathé», τὸ «Imperial Palace» καὶ στὸ βάθος τοῦ δρόμου τὸν Λευκὸ Πύργο (εἰκ. 1-3).

Μετὰ τὴν ἀποβίβαση καὶ τὴν πρώτη αὐτῆ ἐντύπωση δυτικῶ πολιτισμοῦ, αἰσθάνεται κανεὶς — κι' ἐδῶ ὅλοι συμφωνοῦν — ὅτι βυθίζεται σὲ μιὰ

θάλασσα ἀπὸ... λάσπη!

«Ἡ λάσπη ἐδῶ εἶναι σὸν τὸν ἀέρα, ἓνα στοιχεῖο μετὰ τὸ ὅποιο οἱ ἄνθρωποι ζοῦν χωρὶς νὰ τοῦ δύνουν σημασία» παρατηρεῖ ὁ E. Chaudard. Τὸν ἐπισκέπτη αὐτὸν θὰ ἀκολουθήσουμε σὲ μιὰ πρώτη βόλτα στὴν ἀποβάθρα.

Ἡ αὐτοκίνητα μὰς καταβρέχουν, τὰ μεγάλα καμιόνια μὲς περιλούζουν κυριολεκτικὰ μετὰ λάσπη. Τὰ τραμ κουβουνίζουν, οἱ πεζοὶ σπῆρνονται στὰ στενά πεζοδρόμια. Καὶ μέσα σ' ἄλλή αὐτῆ τὴν ἀταξία, ἓνα βαρὺ μακεδονικὸ κάρου ποὺ τὸ σέρνουν νωχελικὰ δύο βόδια ἐμποδίζει τὴν κυκλοφορία.

Ἀλλὰ νὰ ἡ ὁδὸς Βενιζέλου, ὁ ἀριστοκρατικὸς δρόμος τῆς Θεσσαλονίκης σὸν κόσμος, σὸν συνήθεις ἀντιστοιχεῖ μετὰ τὴν «Cappenberg» τῆς Μασσαλίας, σὸν πλάτος εἶναι ἡ rue du Bac τοῦ Παρισιῦ. Καθόμαστε ὅ ἓνα «καφέ». Ἐνα πληθὸς μικρῶν λεβαντίνων σπῆρνονται μετὰ διαπληκτισμούς. Ἄλλοι θέλουν, σώνει καὶ καλά νὰ μοῦ γυαλοῦν τὰ παπούτσια — ἀχρηστὰ πολυτέλεια — ἄλλοι νὰ μὰς ὀδηγήσουν στὰ ὀρθοστάτα καὶ κυρίως στὰ κακοῦσμα σημεῖα τῆς πόλης: «Παναγιὸν μετὰ κοριτσία, μεσιέ, ἔλα νὰ δεῖς τὴν ἀδέλφη μου.»

Τὰ «καφέ» εἶναι γεμάτα ἀπὸ Ἄγγλους καὶ Ἄγγλιδες ποὺ παίρνουν τὸ καφέ τους, ἐδῶ ἀπελευθέρωσαν. Στὸς εἰσάτες, οἱ Γάλλοι πινοῦν τὸ ἀπὲριτ τους - ἐθνικὴ παράδοση. Σέρβοι ὀδυσιατικοὶ μετὰ μακριὰ πάλτα τους, μετὰ σφιγμένη τὴ μέση βαδίζουν ρυθμικὰ. Οἱ Ἕλληνες ὀδυσιατικοὶ τῆς νέας γενιᾶς προσποθοῦν νὰ τοὺς μνησθῶν ὅσο μποροῦν πῶς πιστὰ. Ἐνῶ οἱ Ἴταλοι εἶναι οἱ πῶς ἴταλοι ἀπ' ὅλους, ὅλοι ἴδιοι, ὀδυσιατικοὶ καὶ στρατιῶτες. Εἶναι καὶ οἱ Ρῶσοι, ἀσχετικὰ μετὰ τῆς σφιχτῆς τους μιλούζες. Εἶναι ἀκόμη καὶ οἱ κύριοι τῆς καλῆς κοινωνίας τῆς Θεσσαλονίκης φρεσκοεμφιασμένοι, μετὰ τὸ καπέλο τους, οἱ τραγουδιστῆρες τῶν καμπαρὸ ποὺ ὁ πόλεμος πολυπαλαίωσε σὸν τὰ μαντήρια. Προσθετεῖ καὶ ἄλλή τὴν ἐξωθλίωση. Τοὺς μικροὺς λούστρους, τῆς νεαρῆς πλειτῆρας τῶν ἐφημερίων, τοὺς ζῆτῆνας ποὺ κομπολογοῦν τὴ φτώχεια τους, τὰ παλιόρια ποὺ μαρτυροῦν μπροστὰ στὶς ἐπιτῆρες μετὰ πεννασμένα θλέμμα-

τα, τὰ γαιουδῶρκα φορτωμένα οὐκα ποὺ τὰ σπῆρχουν κουρελιάρηδες Ταῦρκοι, τοὺς Ἑβραίους κρυμμένους στὰ μαγαζιά τους σὸν ἀράχνης στὸ βάθος τοῦ ἰαυτοῦ τους. Τέλος ἄς μὴ ἐσχάνη μετὰ τὴ λάσπη, κυρίως τῆς λάσπης, ποὺ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἀκουίζονται ὅ ἓνας πῶς σὸν ἄλλον καὶ ἄχατε μιὰ ἰδέα τοῦ τί εἶναι 5 ἡ ἄρα τ' ἀπόγευμα ἡ πλατεία Ἐλευθερίας, κέντρο τῆς Θεσσαλονικίτικης κομψότητας.

Αὐτῆ ἦταν ἡ πρώτη ἐντύπωση τοῦ ἐπισκέπτη τῆς Θεσσαλονικῆς ἐκείνων τῶν ἡμερῶν. Τώρα, ἄς ἀκολουθήσουμε μετὰ ἄλλη πορεία, κάποιου ἐξῆνος στρατιῶτη σὲ ἀδεῖα καὶ ἄς ἀναζητήσουμε μαζί τοῦ ἓνα ἐστιατόριον.

Ἀγοράζουμε μιὰ ξενόγλωσση ἐφημερίδα, τὴν «Indépendant», τὴν «Oripon» ἢ τὴν «Balkan news», καὶ ψάχνουμε. Διαβάζουμε: «Grand restaurant Verdun» γαλλικὴ κουζίνα, ὁδὸς Νίκης 29, ἐστιατόριον «Bastasin» στὸ Ξενοδοχεῖο «Roma» - ἡ πῶς πλοῦσια κἀθα τῆς Θεσσαλονικῆς, «Olympus Palace», διεθνῆς κουζίνα, «Jardin d'hiver» στὴ διάθεση τῶν πελατῶν, «Parc de Tour Blanche», «Sarrail Restaurant», δίπλα στὸ Ξενοδοχεῖο «Bristol» στὴν ὁδοῦ Βουλγαροκτόνου. Ἐπίσης τὸ «Venizelos Restaurant» δίπλα στὸ Ξενοδοχεῖο «Continental» καὶ στὸν κινηματογράφου «Olympia», τὸ «Restaurant Alhambra» στὴν ὁδοῦ Νίκης 88, κουζίνα γαλλικὴ καὶ ἰταλικὴ καὶ τὸ γαλλοσερβικὸ ἐστιατόριον στὸ «Imperial Palace».

Ὅπως παρατηροῦμε ὅλα τὰ γνωστὰ ἐστιατόρια, θεάτρα, ξενοδοχεῖα, τὰ περισσότερα «καφέ» θῆσκονται

ΠΡΟΚΥΜΙΑ

του αργότερα κτισθηκε το «Mediterranean»

3. Το «Grand Hôtel d'Angleterre».

μέσ' το έμπορικό κέντρο της πόλης, δηλ. από την οδό Έγνατια μέχρι την παραλία και κυρίως στο τμήμα γύρω από την οδό Βενιζέλου και την πλατεία Έλευθερίας. Όσο για τα ξενικά ονόματα πολλών απ' αυτά, μαρτυρούν το επίκαιρο αλλά και το προσωρινό της ύπαρξής τους.

Θά προτιμήσουμε όμως κάποιο εστιατόριο στον ανατολικό τομέα της πόλης κι έτσι θα προχωρήσουμε προς την περιοχή των εξοχών.

Το κομμάτι που διασχίζουμε τώρα, σημειώνει ο P. Roussel είναι ιδιαίτερα ασηνευτικό. Μία λεωφόρος δενδροφυτευμένη όπου περνούν οι γραμμές του τραμ, δεξιά κι αριστερά άλλες μ' άνθιμους κήπους, άλλες ασφιντες, άλλες έπιθλητικές, διαφορετικών ρυθμών, από το Έσθετικό «σαλέ» μέχρι το γνήσιο παλάτι με τις μαρμάρινες επένδυνες, περνώντας απ' το άγγικό περίπτερο ή την κατοικία «έλληνοκυβ ρυθμού» πίσω από ένα κομψό περιστέλιο. Στά σπίτια αυτής της συνοικίας με τις εκθαμβωτικά λευκές προσόψεις είναι εγκατεστημένοι όλοι σχεδόν οι έπικεραφελά των στρατιωτικών και πολιτικών άρχων της πόλης.

Θά σταθούμε στο εστιατόριο του ξενοδοχείου «Beau Rivage». Το ξενοδοχείο εγκατεστημένο σε μία επίπεδη με θέα στη θάλασσα, βαμμένη σε χρώμα άχρας. Είχε κτισθεί από κάποιον πλούσιο πασά, δίπλα στο μηνείο του Γεωργίου του Α', μέσα σ' έναν κήπο. Σέ όρισμένα δωμάτια οι τοίχοι έφεραν όμορφες τοιχογραφίες που παρίσταναν άνεμελες ακτινές μιάς όνειρικής χώρας.

Άλλά ο πασάς δέ στάθηκε τυχερός γιά ν' άπολαύσει γιά πολύ την έπαυ-

λή του. Μέ την Έλληνική κυριαρχία ή θίλλα μετατρέπεται σε ξενοδοχείο μέ εστιατόριο έναν Έλληνα όνοματι Λαγκουστή.

Ό Ο Α. Scheikevitch, άκόλουθος στό Ρωσικό προξενείο και ξεναγός μας στό «Beau Rivage», έχοντας γνωρίσει όλα σχεδόν τά εστιατόρια της πόλης, γίνετα πιστός θαμών του εστιατορίου αύτου και λέει:

«Η τροφή στό εστιατόριο της Θεσσαλονίκης ήταν γενικά πολύ κακής ποιότητας. Έλλειψει βουτούρο μαγειρεύειαν μέ πρόβιο λίπος που έδινε μία ιδιάζουσα γεύση σ' όλα τά φαγητά. Ό κατάλογος ήταν γραμμένος εκτός από τά Έλληνικά και στά... Γαλλικά, αλλά μέ μία όρθογραφία άποσοιμμένη σύμφωνα μέ την Έλληνική προφορά. Τα κρέατα δέν ήταν ιδιαίτερα φρέσκα, μά έλλείπει φρέσκων αερίβροντα τά πάντα... Τίποτε δέ πετιέτα στη θάλασσα, ό πελάτης πρέπει να καταναλώσει και τίς τελευταίες προμήθειες, αυτό ήταν τό ρητό πού κυριαρχούσε σ' όλα τά εστιατόρια της Θεσσαλονίκης, συμπεριλαμβανομένου του «Beau Rivage».

Άλλα εστιατόρια στην περιοχή των εξοχών ήταν τό «Astoria Park» στην οδό Β. Όλγας 116 και τό «Parc Rois Georges», πρώην θίλλα «Mon plaisir» μέ ξενοδοχείο, εστιατόριο, μπαρ, κ.ά., χαζαροπλαστείο, τό πιο «οικ» μέρος στό Θεσσαλονίκη! Διέθετε κουζίνα γαλλική κι ανατολίτικη, ιδιαίτερα σαλόνια, μεγάλο σαλόνι γιά διπλωματικά γεύματα, σκιασμένους κήπους και συμφωνική όρχήστρα μέχρι τά μεσάνυχτα!

Μετά από ένα μπάνιο στην γειτονική «Plage Miramar», στην στάση Κωνσταντινίδη, ή ένα ζεστό λουτρό

στό «Bottom» στη λεωφόρο της Νίκης, είναι ώρα να επισκεφθούμε τό «καφέ», πολύ σημαντικά κέντρα μιά πού πολλές δουλειές κλείνονται εκεί.

Είναι εύκολότερο να βρείς κάποιον στό καφεείο πού συχνάζει παρά στό δουλειά του. Έδώ, δέ χωρά όμφοβία ότι τό «Floca» έρχετα πρώτο στην προτίμηση όλων μέ δεύτερο τό «Crystal» — και τά δύο στην πλατεία Έλευθερίας (εικ. 4 - 5).

Κοιτώντας τό πλήθος σ' αυτή την πλατεία, απ' τό μπαλκόνι του «Cercle des étrangers» - ένα εξαιρετικό club πού ιδρύθηκε πριν από χρόνια από κάποιο Βρετανό πρόξενο και πού ήταν τό πιο εύχάριστο έσωτερικό κήπος στό Θεσσαλονίκη:

«Έδώ συνειδητοποιεί κανείς την έννοια λέξεων όπως «κοσμολογική», «παλύνκωσο», «κοσμοπλημύρα», δηλώνει ό Col. Owen, στό θίλλο του «Salonika and after». Τό «Floca» είναι τό «Ritz Carlton» της Θεσσαλονίκης ή τό «Serpheps» ή τό «Ciro», όπως δηλώνουν βρετανοί έπισκεπτες της πόλης. Ένας απ' αυτούς, ό μηχανικός W. Mc. Fee συνεχίζει: «Είναι ένα μικρότερο αντίγραφο του «Walter's» στην Άλεξάνδρεια, του «Eastern Exchange» στο Πόρτσμουθ, του «Verdi» στην Γένοβα ή του «Florians» στη Βενετία.

Τό θίλλο, από τίς 8 τό πρωί ως τίς 11 τό βράδυ είναι μία απ' τίς πιο γραφικές και ζωντανές γωνιές του κόσμου. Προσφέρονται πρωινό ρόφημα, φυσικοί χυμοί, γλυκά και τσιγάρα. Έχει φτιαχτεί γιά 50 άτομα αλλά οι πελάτες όρμούν κατά εκατοντάδες στό τραπέζι, στις καρέκλες, και στον ήχο όλων των γλωσσικών ιδιωμάτων της γής. Υπάρχουν αντίπροσωπία του κάθε

οιμαχικού στρατού, Αγγλίδες νοσοκόμες, Έλληνες αξιωματικοί, ναύτες όλων των χωρών, δημοσιογράφοι, Αμερικανοί ρεπόρτερς, Τούρκοι με φέσι, έμποροι με ή απατεώνες κάθε λογής».

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να προκαλούσαν οι Έλληνες αξιωματικοί, ντυμένοι με τη μεγάλη στολή, ενώ όλοι οι άλλοι προτιμούσαν τη στολή εκκαταρίας. Ο W. Mc Fee προσέχει ότι πολλοί απ' αυτούς είναι -όμορφοι μ' έναν τρόπο πολύ επί της μόδας με κατάμαυρο μουστάκι, κατάλευκο δέρμα, μακρές γάμπες, λεπτές μύτες, σκούρα μάτια, μεγάλο μέτωπο».

Από το «Floca» ως ανηφορίζουμε τη Βενιζέλου, τον κύριο εμπορικό δρόμο της πόλης, που άλλοι τη συγκρίνουν με την Bond street άλλοι με την Strand του Λονδίνου, ενώ την Τοιοική την ονομάζουν Fleet street της Θεσσαλονίκης*. Βλέπουμε ότι υπήρχε στους νέους μια έμφυτη ανάγκη για σύγκριση τμημάτων του νέου τους αναγκαστικού τόπου διαμονής με κομμάτια επί την πόλη τους, ώστε να μην αισθάνονται τελείως ξεκομμένοι απ' αυτόν.

Εδώ είναι και τα μεγάλα καταστήματα της πόλης. Το «Tirig» - το υποκατάστημα του «Orosdi Back» - το κεντρικό στην Βασ. Ήρακλείου, απέναντι από την τράπεζα Αθηνών, το «Mayer», στη (Cité Saul) ενώ το «Stein» (είς. 6) βρίσκεται στην πλατεία Ελευθερίας, το «A la ménagererie» στη Βασιλική Ήρακλείου και το «Modern Galleries» στην Έγνατία, με υποκατάστημα στη Βενιζέλου.

Οι τιμές στα καταστήματα είναι άστρονομικές. Ήρθαμε έχοντας μαζί μας πολλά χρήματα. Λέει ο Ν. C. Price, και ζητώντας οτιδήποτε μπορούσε ν' αγοράσει επί τόπου, για ν' αποφυγούμε τις καθυστερήσεις και τους κινδύνους της θαλάσσιας μεταφοράς. Το εμπόριο της Θεσσαλονίκης, ελεύθερο από ανονοριακούς τελωνειακούς ελέγχους αναωογονήθηκε και αυξήθηκε. Άνθρωποι που ήταν στο πρόθυρα της πτώχευσης έγιναν τώρα πλούσιοι. Οι ψηφές τιμές αποδίδουν μεγάλα κέρδη.

Η συμπεριφορά των ντόπιων έμπορευόμενων απέναντι στα συμμαχικά στρατεύματα, στις ιδιαιτικές συναλλαγές, βασίζονταν στο «parto σ' αυτή την τιμή ή στο»... Οι έμποροι μιλούν τουρκικά, ισπανικά, γαλλικά, ελληνικά και ιταλικά με την ίδια ευκολία, ενώ η γλώσσα των μεγάλων επιχειρηματιών, των καταστημάτων της μόδας και των «καφέ» είναι τα γαλλικά.

Αλλά ως προχωρούσαμε ακόμα λίγο στη Βενιζέλου. Μετά τη Cité Saul αρχίζει η σκεπαστή αγορά. Εδώ βρίσκεται στην Ανατολή - παρατηρεί ο W. Mc Fee. Και συνεχίζει «δεν υπάρχουν τιμές όμοιες». Ο έμπορος στέκεται εδώ από το μαγαζί του και ψάχνει στη την εύγκλιτα για να σέ τραβήξει στο τενεκεδάνο του φρούριο. Άν παροδώς, είναι μέσα και σε δειά να χαζεύεις τ' αγαθά του, πετάει εδώ σάν άστραχη και σ' έκλιπαρεί να δεις την παραίτησή του. Αργά ή γρήγορα θα υποχωρήσει. Βλέπεις κάποιο φτηνό στολίδι και σ' αρέσει: ρωτάς την τιμή. Έχοντας υπολογίσει την

κοινωνική σου θέση, σου λέει κάποια τιμή 200% πάνω από αυτή που περιμένει να πάρει. Γελάς και φεύγεις. Σε παίρνει από πίσω ζητώντας 100% πάνω. Συνεχίζει και στο προσφέρει στους δικούς σου όρους. Έπιστρέφεις και συμφωνείς να τό αγοράσεις. Έγστερα, αντί να κλείσει τη συμφωνία, ο άπισθανός αυτός άνθρωπος θα σου δείξει κάτι άλλο και θα προσφερθεί να στο «ξεπουλήσει» για τό μόνο φράγκα. Άλλά είναι όλα σκουπίδια: Τουρκικά φέσια και παντοφλάς φτιαγμένα στην Αυστρία, γερμανικά μαχαίρια, μεταέτρα και βεντανίλιες Ίσπανίας, διακοσμητικά μικροαντικείμενα από μαύρο ήλεκτρο, που διαφημίζονται ότι είναι απ' την Ερζέρουμ, αλλά σίγουρα προέρχονται απ' την Γερμανία, παλιά νομίσματα και βάζα, εικόνες και μικρά στολινά, όλα τα άχρηστα αντικείμενα του έκεντρικού ταξιδιού ήρικόταντα εδώ. Παρατηρώ νοσοκόμες απ' τη Βρετανία ν' αγοράζουν σουβενίρ για τους φίλους στο Balkan και στο Birbham, κομψούς αξιωματικούς να ψάχνουν για ταμποκιέρες και λαβές για μπαστούνια πεπατό, μαχαίρια και τουρκικά πιστόλια... άλλω, εν πάση περιπτώσει, είναι νέες και πολύ πθινόων γνωριζούν την Ανατολή...»

Όμως ή ζωή στη Θεσσαλονίκη του 1915 - 18 συμπεριλαμβάνει και καλλιτεχνική κίνηση. Ύπάρχουν οι κινηματογράφοι «Pathé», «Olympia», «Palace», «Splendid», το κινηματοθέατρο «Eden» και «A. Πύργος», ένα ανεμιά «bariété» το «Alhambra» ένα θέατρο βαριετέ το «Odéon» και τό θέατρο του «Λαού» της «Νέας σκηνής».

4. Το «Crystal» στο ισόγειο του «Grand Hôtel d'Angleterre».

5. Η οδός Βουλαγαροκτόνου με τό «Hôtel de Rome» και τό «Cafe Floca».

καί «Etranger». Τα περισσότερα απ' αυτά βρίσκονται στη Λεωφόρο της Νίκης (εικ. 7 - 9). Στο «Palais», που είναι η πιο πλούσια, η πολυτελέστερη και η καλύτερα διακοσμημένη αίθουσα θεαμάτων όλης της ανατολής και το ραντεβού της ύψηλης κοινωνίας της Θεσσαλονίκης, «μπορεί κανείς ν' απολαύσει τη Francesca Bertini στο «Γαλάζιο αίμα» - δράμα γραφικό και αισθησιακό σε 4 πράξεις, με την αδιαφοροποίητη βασιλεία της θόνης και η ερμηνεία της ανθρώπινης ψυχής». Στο «Palace» θα δούμε την «Αδωότητα της χωριόπουλας» ή την «Εκδικητή της ηθούσιου», που θα σάς άγγιξει μέχρι τα βάθη της καρδιάς η άκωμη το «Λιοντάρι και το παντίκι», που θα σάς κόψει την ανάσα ή την «Υπέροχη Θεά» που θα σάς κάνει να όνειροπολείτε - συγκινείτε κι άπορασίστε.

Άλλ' ός ρίξουμε μια ματιά και στη θεατρική στήλη της «Orinion» ή της «Indépendant!». Στο θέατρο του «Λευκού Πύργου» — διαβάσουμε στην «Orinion» της 16.1.15 — εμφανίζεται η Κυβέλη σε τουρνέ με το έργο των P. Lons και P. Fondale «La femme et le pantin», ενώ στο «Odéon» υπάρχει μεγάλο θέαμα με τραγόν. Στην «Orinion» της 18.11.16, αναφέρεται ότι ο Λώρης Μοργκρίτς, καθηγητής του Βασιλικού ώδειου που ενενώς συμμετέχει στο κοινοτάτο του διοκονία I. Nestoresco, θα παίξει νά πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη, σε πάνω της φέρμας «Régine» του Παρισίου. Ο θίασος πρόξας της Ροζαλίας Νικα και Έδμόνδου Φούρτ, «Indépendant» της 27.3.18, θ' άρχισει τις παρα-

στάσεις του στό θέατρο της «Νέας σκηνής» στην Λεωφόρο της Έθνικής «Αμύνης», όπου μεταφέρθηκε μετά την πυρκαγιά.

Ένας άλλος θίασος που εμφανίστηκε έκείνη την εποχή στη Θεσσαλονίκη, ό Ελληνικός δραματικός θίασος του Β. Αργυρούπουλου ανέβασε Ζαΐτηρ στο θέατρο του Λευκού Πύργου. Πρόγραμμα πού μπορεί να χρησιμοποιεί ως δείγμα προχερήκησης και ζενομανίας. Απ' την καλλιτεχνική κίνηση της πόλης, δέν έλειπαν κι οι εκθέσεις ζωγραφικής. Έτσι στην «Orinion» της 18.4.17 διαβάσει κανείς ότι στό «Club των φιλελευθέρων» στη Λεωφόρο της Νίκης, άγανισότουμε έκθεση ζωγραφικής υπό την αγωγή της «Λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής ένταρείας», των κυριών Δημητριάδη και Μαλέα, μαθήτη του Henri Martin.

Όσο πιο γιά την κοσμική κίνηση, ύπάρχει καθημερινά ειδική στήλη. Δεγματοληπτικά διαβάσουμε στην «Orinion» της 5.3.15. «Προχθές ένα κομμάκι κι έκλεκτο πλήθος συγκεντρώθηκε στό έκκλητικό σάλονα του κ. Λενγ γνωστότο μεγαλέμπορο άλευρου, που έδωσε μια μικρή γιορτή επί ευκαιρία της «πρώτης κοινωνίας» του γιού του. Η έντιμια της γιορτεζουλικής και βαυμαζίας γιορτής έκανε τους πολυάριθμους καλεσμένους να χωριστόν με θλίψη την αύη. Άλλά ός δούμε τώρα τό πικ άντιμετώπιση οι Έξοι στρατιώτες του μόνιμο πληθυσμού της πόλης. Τί έντιμωση τους έκανε ή ζωή του, τό σπίτι του, τό τρόπος πού ντυνόταν, οι συνήθειές του και ή νοοτροπία του. Κι ός μιλήσουμε γιά

τίς «ευρωπαϊκές συνουκίες».

«Οι κατοικίες στην Έλληνική συνουκία, πού βρίσκονται θοροσαντολόκα της Λεωφόρου Έθνικής άμύνης, σημενάμεν ό Α. J. Manu, όπως και στη λεβοντική λεγόμενή συνουκία κατά μήκος της Λεωφόρου Βασ. Όλας είναι κτισμένες λιγο-μάλι κατά τό Αύστορ-ιταλικό πρότυπα. Το εσωτερικό τους είναι επίπλασμα κύρια σε αυστριακό ρυθμό. Βαρές παραολάνεν σόμτες, χοντρές ταπεταρίες, διακοσμητικά κρύσταλλα κι έννα άγαλματάκια ή μια προημέ κίσηου προύχοντα ή καλλιτέχνη σε κατάλληλη έσοχή του τοίχου. Παντοέτοι όμως πού περίοριστη θέση τό πορτραίτο του Έλληνα άρχισού, πολιτικού νικητή της ημέρας - σημερα φησικό του Βενιζέλου, χθές του Κωνσταντινού.

Τόν καλεσμένο στό σπίτι αύτης της συνουκίας, τόν καλοσωρίζουν στό κατώφλι και κοβάς τόν προτρέπουν να προχωρήσει του προσηφένου με ίδιαίτερη ιεροτελεστία ένα τανάρο ειδικά διαλεγμένο γύ ούτο. Η μεγαλειότητα κόρη της οικογένειας νά δέν κεράσει κάποιο λικέρ ή τοίρικο καφέ, νερό και γλυκό τό κουτάλιού. Πιθανόν νά τόν κρατήσουν γιά φαγητό και ίσως σερβιρίουν με ελληνική ποικιλία του μια μπαγιάντι. Μετά τό δένινο, μια κίθαρα ή ένα μαντολίνο θά βρεθεί κι ένώ η οικογένεια κι ό φιλοξενουμένους τους άπολαύσονται τό φροσρό βραδυό δεράκι σ' ένα λιλιπούτειο φεγγαρόλουστο κήφο, θ' άκούσονται τραγουδία άγαπημένα κι όλοι θ' άκούουθήσουν τό ρυθμό της μουσικής». Μά κι εκεί κατά την περίοχη των έσεργών, συνεχίζει ό E. Chaffard, και μια άργα ή νύχτα οι θεράντες των πολυτελών έπαυλων είναι φωτισμένες συχρημένες πάνω και μαντολίνο έρχονται άπ' τό δλάνοχτα παράθυρα, ένώ ζευγάρια πηγαινούν κι έρχονται στην χλιαρή σκιά των κήπων».

Πέρα άπ' όλους αυτούς πού έντυπωσάστηκαν άπό τίς «ευρωπαϊκές συνουκίες» της πόλης, ύπάρχει και μερικοί, πιο ρομαντικοί, πού τόλμησαν ν' άντηφορίσουν στην πάνω πόλη, στις τούρκικες συνουκίες και ν' ανακαλιώσουν την Άνατολή, όπως τής περιέμναν. Ό J. Athéne είναι ό μόνος πού προσπάθησε να νοιώσει κάτι άπ' τη ψυχή αύτης της συνουκίας και δέν άρέστησε σε τουριστικές περιγραφές της Μακεδοντικής άρχιτεκτονικής.

«... Έδώ είναι μια ήσυχια γεμάτη μυστήριο. Δρομάκια, όλα όμοια, πού στρίβουν, κόνονται, διασταυρώνονται κι άλλα πού καταλήγουν σε άδιέεργα. Περιπλανήθηκα πολύ πάνω στό λιθοστρωτό με τίς μεγάλες κάτασπες πέτρες, κάτω άπ' τόν ήλιο πού έκαίει. Τό σπίτι μιάοριον έρημια και φτωχά. Παρ' όλα αυτά, μια λαβρία ματιά μέσα άπό κάποια έξώπορτα, μ' άρνηνε να διακρίνω όμορφες αούλες με λεπτοδουλεμένες ψίφιδες, όπου άκούεται κάποιο συντρηβάνι. (...) Γιά πολλά ώρα προχωρώ μέσα σ' ένα δαιδαλό άπό άσπρες πέτρες, παλιούς τοίχους, παλιά άντικείμενα, άπ' όπου ξεφτυρώνει έδώ κι εκεί κάποιος ισχνός μινωράς.

...Δύο γυναίκες με καλυμένο πρόσωπο γλιστρούν πλάι σ' έναν έτοιμόροπο τοίχο και χάνονται κάτω άπό μια σκαπατή είσοδο όλα σκιά...»

Αύτό γιά τη Θεσσαλονίκη, τη μέρα. Τί όψη παρουσιάζει όμως ή κομποπολιτική αύτη πόλη τη νύχτα, πώς διασκόδων οι χιλιάδες αδωματικοί, ύπαγμαματικοί και άπλόι φανάροι;

Μπάρ στη Θεσσαλονίκη δέν ύπάρχουν πολλά. Με την άσηψή όμως των συμμάχων άρχισαν να φετρώνουν σά μαντήρια γύρω άπ' την πλατεία Έλευθερίας, στην προκυμαία, στην Έγνατία, όλα με όνόματα παρμένα άπό γνωστότο μάρ του έξωτερικού - του Παρισίου κύρια - παντός έθνοβήρητο ξενόγλωσσα.

6. Το κατάστημα Stein στη γωνία Βενιζέλου και Βασ. Βουλγαροκτόνου. Σε πρώτο πλάνο το «Hôtel de Rome».

15. Souvenir de SALONIQUE — Les quais vus de la Tour Blanche
The wharfs seen from the White Tower

7. Ο κινηματογράφος «Palace», τρίτο κτίριο από δεξιά, όπου περίπου βρίσκεται και σήμερα.

9. Ο κινηματογράφος «Olympia» (φωτ. S.P.A.).

39 SALONIQUE — Restes du Cinéma Pathe
SALONICA — Ruins of the Cinema Pathe

8. Ο κινηματογράφος «Pathe», μετά την πυρκαγιά.

Έτσι έχουμε, ...-Maxim's», «Gaieté» στη λεωφόρο της Νίκης, «Bar Français» κάτω απ' το ξενοδοχείο «Splendid Palace» - μοναδικό για πρωινό ρόφημα, τσάι και κυρίως γαλλικό καφέ - διευθύηση και ιδιοκτήτρια Mile Yvonne Binet. Άκόμα, το «Bar Parisien» στην οδό Μάξ Χάρτεν', «Bar Lyonnais» δίπλα στο «Olympos Palace» και «Moulin Rouge» κοντά στον κινηματογράφο «Palace».

Μιούζικ - χάλ ή καμπαρέ ύπάρχον επίσης αρκετά. Τα πιο «οικ» ήταν το «Odéon», ο «Λευκός Πύργος» και το «Skating Park».

Το «Odéon» ήταν ένα από τα κυριότερα κέντρα εφροντισμίας. Είχε κάποια κομψότητα στο σχεδιασμό, περιγράφει ο φύλλος συνταγματάρχης Owen, έμοιαζε με μινιατούρα της όπερας του «Covent Garden». Είχε κάποια αέ σκηνία ωοειδές και κατά τα δύο τρίτα περιβαλλόταν από θεωρεία».

Η φαρορία ήταν φοβερή και σχεδόν τίποτε δέν άκουγόταν απ' τη σκηνή. Πολλά από τα τραγούδια προέρχονται από γαλλικά cabarets, αλλά θά μπορούσαν νάναι γραμμένα σ' όποιονδήποτε γλώσσα. Η μεγαλύτερη φαρορία γινόταν στά θεωρεία: Οι κυρίες του ιδρύματος, άδισφαιρες, έβρασκον τό έμπόριο τους πουλώντας την πανάκριβη σαμπάνια του ιδιοκτήτη, σκύβοντας έδω κι έκει προς τους πελάτες αλλά έχοντας πάντα τό νου τους στη δουλειά».

Τήν ώρα που τό γλέντι φτάνει στό άποκορύφωμά του στό «Odéon» γίνεται πανδομίμιο: είναι γεμάτο φωνές, καπνούς και μεθύσι», παρατρεί ο Bernardotte. Και φτάνουμε στό «Casino του Λευκού Πύργου», τό όποιο διαφιμίζεται «Music hall, café, restaurant, théâtre, petites femmes, très chic» (Μιούζικ - χάλ, καφέ, έστιάτοριο, θέατρο, χαριτωμένες γυναίκες, πολύ οικ) (εικ. 10). Τό «Casino» του Λευκού Πύργου άς τό όνομάσουμε κι έμελε έτσι, θριασκευαί δίπλα στό όμώνυμο μνημείο και διαθέτει έναν άνετα διαρρυθμισμένο κήπο. Μετά τίς 4 τό άπόγευμα γεμίζει από άδωματικούς όλων τών έθνών και από οικογένειες της Θεσσαλονίκης που παίρνουν τό «aperitif» ή τό παγωτό τους.

Η θέα στό Θερμαϊκό είναι μοναδική και οι συναυλιές που δίνονται στόν κήπο είναι συχνά έξαιρετικές. «Μετά τίς 7 τό θρόυσι μπορεί κα-

10. Κήπος του Λευκού Πύργου.

νείς να δειπνήσει στις τράπεζες που έχουν θέα στον κήπο, έχοντας μπροστά του τη θάλασσα ή ακόμη στη μεγάλη αίθουσα του εστιατορίου ή και στον κήπο», μέγιστη πληροφορία ο P. Roussel. Και συνεχίζει: «Υπάρχει μουσική και κυρίως γυναικεία: «καλλιτέχνιδες» που δουλεύουν στο «Λευκό Πύργο» άλλες «καλλιτέχνιδες» γειτονικών cabarets και μερικές κομπολοπίτισσες με ακαθόριστο ρόλο, αλλά όλες πρόθυμες να πουλήσουν το κάλη τους, αφού έχουν έρθει εδώ όχι για διασκέδαση, αλλά για να κερδίσουν χρήματα. Άλλωστε δέ διατάζουν να δηλώσουν ότι «time is money».

Μετά το café - restaurant ερχόμαστε σ' αυτό που διασημίζον πομπωδώς στις άμαξες και στις εφημερίδες ως «Music hall του Λ. Πύργου». Η αίθουσα του θεάματος είναι ευρύχωρη χωρίς τίποτα το εχθριστό. Επικοινωνεί με το εστιατόριο και διαθέτει έναν προβάλομο που βλέπει στον κήπο. Μία μάλιστα τραγουδίστρια συνοδεύει τους καλλιτέχνες και παίζει μουσική στο διαλέμμα όσο για το θέατρο αυτόν καθ' εαυτόν, αποτελείται αποκλειστικά από γυναικεία, ενώ τα νομέρια «τό ένα πιο «αισθητικό» από το άλλο», κατά το πρόγραμμα, είναι στην πραγματικότητα άποιοτηστικά χυδαία. Διαφέρουν ειδήν τραγουδίστριας, Ζουζου, έπιθεωρησική ήθοποιός και η άνασφρευτική χορεύτρια απ' την Τουρκία ή την Ίνδια αποτελούν τα βασικά στελέχη του προγράμματος. Στην πραγματικότητα όμως δεν υπάρχει πρόγραμμα, μόνον σκηνοθετική αούλαία, στις 8-30, σε μία ήδη γεμάτη αίθουσα, αρχίζει το πανδουμίο. Και τι πανδουμίο! Εί- ναι κάτι το άπερίγραπτο, μία πραγματική εβ- σταση θανάτου σε 300 ή 400 νεαρούς άνδρες στοιβαγμένους σε μία στενή αίθουσα, οι οποίοι, στην εμφάνιση κάθε «καλλιτέχνιδος», ουδάρ- λουν, κτυπούν το πάτωμα και τα μαρμαρίνα τραπεζακία με τα μαστοχίαινα τους και σχημα- τίζουντες παρόρες, περιφέροντες στη σούλα, σφαιρούτσιν, τραγουδούν κάποιο τραγούδι έκαστρακεία, ή μουρμουρίζουν σε χαμηλό τόνο, το πένημο έμβαστήριο του Σοπέν.

Η «καλλιτέχνις» ουδάρλο ταράζεται, στο βά-θος ίσως και να χαιρείται, νάστε βέβαια, μίας και σταματά να τραγουδεί, παίζει γρήγορα το νομμένο της, ενώ η όρχηστρα χάνει το συντο-

νισμό, πιάνει κουβέντα με τους κοντινούς θεα-τές κι εβραφρίζεται μέσα σ' έκδηλώσεις θαυμα-σμού και ειρυνικά «bis». Κάποια σχετική ήσυχια έπικρατεί στο διάστημα αυτό, αλλά μόλις μία καινούρια «καλλιτέχνις» ανέβει στο σανίδι ο θόρυβος εναρχίζει έκκωφαντικός».

Πιο πριν, μίλησαμε για τις «κυρίες» και τις «καλλιτέχνιδες» που περιφέρονταν στα εστια-τόρια και στα μέρη όπου συχναζαν οι στρατιω-τικοί. Άς μιλήσουμε όμως, ή άς άφήσουμε τον J.J. Farpa να μίας μλήσει για τα περσεία της Θεσσαλονίκης.

«Τα δημόσια «σπίτια» που είχαν προσλάβει και-νουριές ένοικους, Γαλλίδες, Ίταλίδες, Έλληνί-δες, Έβραίες και άλλητισσες κάθε λόγις, δεν μπορούσαν όμως να καλύψουν τις άπαιτήσεις της πελατίας και τις κάποιες μουσικόνες κυ-ρίες ή τραγουδίστριες των cabarets, φερμένες απ' τη Γαλλία ή την Άθινα, τις διεκδικούσαν σ' αστρονομικές τιμές οι αβλαμιακοί μετά την παράσταση του Music - hall του «Λευκού Πύ-ργου».

«Υπήρχαν όμως στην πλατεία Βαρθαρίου μικρο-μάρμαζα «εβραίοι» με χαμηλές τιμές, όπου συν-έβρουν οι φοντάροι, και στο κέντρο της ευρω-παϊκής πόλης, ένα μικρό διακριτικό ενοδοχείο, όπου έμενε μία Ίταλίδα δρασκοκράτισσα με τ' όνομα Madame Zouzou και της όποιος οι κοπέ-λες έκαναν όλα τα χτήρια σε άδευματικούς μί και σε μερικά στρατηγούς!»

Έκτός απ' τους σμαχάους και τους έξενους άνο-τακρητές υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη οι κοπέ-λεις έκείνη, πλήθος «άνεπιστημων» έξενων με άπο-στέλλει όχι πολύ εβραοβαριμένους που κυκλοφο-ρούσαν στα ίδια αυτά μέρη πιο άναφάρμα πιο πάνω και μάζευαν τις πληροφορίες που χρεια-ζόταν: «Γιά τον κατάσκοπο ή Θεσσαλονίκη εί- ναι ο παράδεισος» - άναφέρει ο W.C. Price. «Άν κάποιος απ' αυτούς είχε την ευκαιρία να δη-μιουργήσει ένα ιδανικό περιβάλλον εργασίας, σίγουρα θά ήταν στη Θεσσαλονίκη. Φαντασθε-ίτε μία πόλη όπου οι γλώσσες που μιλούνται ή-σαν θινερνιά είαν ισπανικά, ελληνικά, τουρκικά, ιταλικά, βουλγαρικά, σέρβικα, ρουμανικά και γαλλικά, όπου ο καθένας έχει άλλωστε την ήση-κοκότητά του μάλιστα έναν μίά φορά στο τελευ-ταία 5 χρόνια - από τουρκική σ' ελληνική ή άλ-

λη, γεγονός που βασίζονταν στο μεπεδμένο τουρκικό σύστημα των συνθηκολογήσεων. Όπου το παλιό τμήμα της πόλης είναι ένας λα-θύρινθος από βρομικά σχεδόν άκατοικητα, πολλά απ' αυτά χωρίς όνομα, όπου δεν υπήρχε τηλεφωνικός ή ταχυδρομικός κατάλογος, όπου ο κόσμος που ζει σ' ένα δρόμο δεν έχει σχέση ούτε γνωρίζει αυτούς που ζούν στον ίδιο δρό-μο, γιατί, έπιπλέον δεν είναι της ίδιας γλώσσας ή θρησκείας, όπου υπάρχει ένας άγνωστος άριθμός ύπεγουν θυματίων και θανάτων, όπως φυσικό είναι σε μία συγχρονή πόλη κτισμένη πάνω στα ερείπια μιάς άρχαίας και εύμηρης πολιτείας κι όπου οι τοπικές άρχες δεν είναι προκατελιγμένες ένάντια στους κατασκό-πους, αλλά πρόθυμες να τους προσφιλάνουν απ' την στρατιωτική άστυνομία. Έδώ πολλοί απ' τους πλουσιότερους και μ' έπιρροή ανθρώπους της πόλης, έχουν ισχυρούς προσωπικούς λό-γους να συμπαθούν τον έγθρο — Έβραιοι θανα-τωστές της Θεσσαλονίκης κρατούν ύποθηκές σε περιουσίες στην Αυστρία και Ούγγαρία — κι όπου υπήρχαν Αυστριακοί πράκτορες που διε-ίδαν όη ή μελλοντική εύμηρία της Θεσσαλο-νίκης έξαρτάτο απ' την έννοια της με την Αυ-στρουγγαρία σαν διεθρούς των κεντρικών κρατών στη Μεσόγειο.

Φαντασθείτε τέτοιες συνθήκες και θά ανειδη-τοποίηστέ πώσο εύκολο ήταν για τον έγθρο, να δράσει ένάντιον μας και πώσο εύκολο για τη δική μας άντικατασκοπία να τους εβραυερίω-σει. Την άτμόσφαιρα αυτή άποδίδει θαυμάσια ο Γερμανός σκηνοθέτης W. Rubst στην κινημα-τογραφική ταινία που γυρίζε το 1936 με τίτλο «Θεσσαλονίκη, φωλιά των κατασκόπων» με πρωταγωνιστές τον L. Jouvet, τον J.L. Barault και την Dita Parlo.

Στα χρόνια που πέρασαν, δέ μπορούμε ν' άγνωστούν ένα γεγονός που υπήρξε άποσπασ-τικό για το μέλλον της πόλης την πυρκαγιά του Αυγούστου '17. Δέν θ' άναφέρουμε εδώ, τα όια της πυρκαγιάς ούτε πώσο συμπεφάνετα εξημητέρες. Άλλωστε έχουν γραφεί τόσα πολλά κατά καιρούς για το θέμν αυτό. Θά προσπαθήσουμε να δώσουμε, απ' την του-ρά πάντοτε των έξενων στρατιωτών, την απελευ-σία και τη φρικτή στο θεαμα μιάς πόλης που χό-

Ciné-Théâtre PATHÉ

La plus riche — La plus luxueuse
Les mieux aménagées
des salles de spectacle d'Orient

Exclusivité des films PATHÉ et la
quintessence de la production
cinématographique mondiale

Programmes artistiques, variés,
véritablement sensationnels.

Rendez-vous du high-life Salonicien

Le Cinema Palace
Cinéma à quatre étagères sur 1000 mètres
RAYMOND de CHATELAIN Directeur

Innocence
de *Paysanne*
en 2 parties, qui vous amène au crime
Un film poignant

VENGEANCE D'ACTRICE
en 2 parties
qui vous mène jusqu'au fond du cœur

Un autre film sensationnel
réalisé par le VITAGRAPH

LE LION ET LE RAT
qui vous amène au bonheur

Un **COMIQUE ETROUSSANT**
en deux parties tout à fait uniques

Une Superbe Vue
qui vous laisse rêver

Maintenant comparez et décidez

THÉÂTRE DU TOUR BLANCHE
Compagnie Dramatique Grecque
SOUS LE PATRONS DE HEMIPANORGE
EN FAVEUR DE HEMIPANORGE
Séances 23 heures, à neuf heures de l'après-midi

L'EXCELLENTE THAGÉDIE
de Stasip
OTHELLOS
écrite en 3 actes

Paragones
Dix d'Ézelle
Vivianella, étonnant
Diamantini, au fil
Gélines, de saje grénel
Cécilia, d'élégant
Jagis, parti-trapèze
Enella, sa beauté
Rodrigue, riche noble
Moulinas, gouverneur de Cypre
Léonidas, esquisse

Acteurs
N. Messtis
D. Corailis
A.B. Lazarides
E. Polychronidis
D. Corailis
G. Christodoulidis
V. Messtis
G. Frantzi
S. Stathopoulos
D. Ioannidis

SECONDE PARTIE
L'AMOUR DU SERVITEUR
Comédie de Jaurès en 1 acte
film, paragones
La nuit et deux jours spectacles

CINEMA VARIÉTÉ
ALHAMBRA
87 Boulevard Niki sur le quai

Tous les jours Cinéma-Concert
gratuit de 6 h 1/2 à 8 h 1/2 heures

ENTRÉE LIBRE
Consommation obligatoire à
prix modérés

SANDY BY DINANER
Matinée à prix réduits avec la
concours de tous les artistes
Changement de programme
Mardi et Vendredi

Aujourd'hui au PATHÉ

FRANCE SANG BLEU

Le plus sensationnel et romantique - Le plus grand
drame de l'écran

FRANCIS BERTINI

la reine incontestée de l'écran - Interprète sublime
de l'âme humaine

Διοφρησις από την στήλη των θεαμάτων σ' εφημερίδες της εποχής.

Ενοδοχεία, Εστιατόρια, Μπαρ, Λουτρά σε διαφημισίες εφημερίδων της Θεσσαλονίκης.

RESTAURANT ALHAMBRA
Dirigé par M. Arturo Forti
Rue Nikis No 88

Cuisine française et
italienne

Propreté irréprochable
Prix modérés

Nota — Les jolies et
restaurants peuvent jouir
du spectacle de cinéma et
variétés sans payer de droit
d'entrée

Francis Bar

Judi 17 Juin 1916
Grande Soirée de Gala
avec le concours de
Poppino and Lyda
danseurs moudains
La Reyna
la délicate excentrique
Les Naitzacos
danseurs roumains
Milo Felino
la sympathique diseuse
Mia Germaine Fierard
la talentueuse artiste dans son répertoire
l'artiste endiablée

GRAND RESTAURANT
"VERDUN.."
Propreté méticuleuse
Cuisine française

RENDEZ-VOUS
pour des militaires franco-anglais
Liqueurs des meilleurs marques
françaises et anglaises

L'argent français est reçu au pair
RUE NIKI (QUAI) No 79

GRAND BRASSERIE
"CRISTAL.."
M. PESSAH
PLACE DE LA LIBERTÉ

Un des meilleurs cafés de
Salonique

Soupers, mélanges, thé,
bière fraîche, brune
et blonde

Service irréprochable

Olympos Palace
Hôtel

Situé au centre de la ville
et des affaires

Vue magnifique sur la mer et les
monuments Olympos

Établissement de tout premier ordre
Arrangement spécial pour familles
Bando-musé du monde légitime et commercial
Cuisine Européenne, table d'hôte et à la Carte
Café brasserie.

Guides et interprètes à tous les trains et bateaux
On parle toutes les langues

Lumière Electrique
Agrandissement — 60 chambres, Jardin d'hiver
Ascenseur, (Five a clock time) Chauffage Central.

Tombola monster

Vu l'importance du programme la soirée
commencera à 10 1/2 précises

BAR FRANÇAIS
DIRECTRICE-PROPRIÉTAIRE
Milo YVONNE BINET

au no-46-chaussée du Spindeli Palace
Seul établissement du genre
à Salonique

Consommation des meilleurs marques
françaises et anglaises, petit déjeuner,
caviar français, caviar de haut,
lait, chocolat au lait.

PRIX MODÉRÉS

SARRAIL RESTAURANT

ADJOINING HOTEL BRISTOL
No 12 Rue Bulgargiactos
THE SHOPPING CENTRE

Also the Venetian Restaurant
Adjoining Hotel Continental
Near the Kinema Olympia

ENGLISH AND FRENCH COOKING
Just off Vardaris Street

EXTREMELY MODERATE PRICES
ENGLISH COMFORTS
VIANDS OF THE BEST
MUSIC

ENJS PARTIES
NEW REIN ROCKET
TABLES RESERVED

ALSO FOR NEW YEAR
MUSIC ARRANGED TO SUIT
CUSTOMERS

Restaurant Bastanisi
HOTEL ROMA

Cuisine de tout premier ordre
La plus riche cave de Salonique
Ascenseur Chauffage Central
Electricité

Menus spéciaux sur commande

Bains de Santé BOTTON
Avenue de la Victoire, No 41

ÉTABLISSEMENT DE BAINS DE PREMIER ORDRE

TARIF

Bain ordinaire: Dr. 1,55, bings compris
tuer: 1,35
médical: 2,00

There are lots of little camps
Round Salonique.
Filled with Kaiser and British Tommies
And the Kaiser and his pack,
Will find when we attack,
There's a not he cannot crack
At Salonique.

Put the General in Command
At Salonique.
Is at scripping on the mountain,
Just Unique.
And with General Sarrail,
In the lead, we cannot fail,
We will twist the Kaiser's tail
At Salonique.

Just a word or two in closing
Mister Greek.
You have treated us as guests
At Salonique.
And if you regret, we cannot,
And our views are not the same,
Well, it isn't you we blame,
Mister Greek.

If you want to stay a Neutral
Mild and meek,
That is your affair, not ours
Mister Greek.
But whatever you're about,
We know you'll help to bust,
When we've wiped the Germans out
At Salonique.

G. A. H.

SALONIQUE.

There's a little place out East,
Called Salonique,
Where they're sending British
Tommy's.

Every week
When you view it from the sea,
It's a fine sight, I'll assure,
And you think you'll have a spree
At Salonique.

When you're dumped upon the sea
At Salonique,
And the sea'll that meets you there,
Seems to speak,

You begin to feel quite bleak,
And to wish you hadn't come,
For there's every kind of hum
At Salonique.

There are nations not a few,
At Salonique,
But at present it belongs to
Mister Greek.

He's a wily sort of crew,
Doesn't want to fight, for why?
Perhaps his like the Yanks, shy
So to speak.

The languages you hear
At Salonique,
Are as many as the hours
In a week.
And if Tommy only knew,
Just the sweet words of a few,
The air would soon turn blue
At Salonique.

SALONIQUE-SALONICIENS

Qu'on soit Français ou bien Français
Qu'on soit Italien, Anglais
On trouve partout quelque
Salonique

Il a peut être le Rhinocère
Et tout en bon rhinocère
Sur le bord de la Tour Blanche
Des Saloniciens (bis)

Des communications imprévues
A nous rendre, sans raison,
Et en continuant nos études
Salonique

Ça n'est tout Français et d'un l'acte
Mais si l'on interchante bien
On parle dix mots, c'est étrange
Et Saloniciens (bis)

Pour le soldat amoureux
Et pour le plaisir des sexes
L'été pendant les vacances
Salonique

L'été, les pensions d'été s'ouvrent
On a un front des l'été d'été
On a fabriqué des familles
Des Saloniciens (bis)

Il n'a un tas d'été de l'été
Des choses un des l'été l'été
On l'on trouve l'été l'été
Et Saloniciens

On en change le bon acte
Les raisons, j'en suis sûr bien
Sans doute que son acte
Les Saloniciens (bis)

On parle sans grand succès
Tous d'été le Français.
Hélas, il le fait la nuit
Salonique

Prix des communications
Des affiches à l'été l'été
Brevetés pour leur orthographe
Des Saloniciens (bis)

Bref, habitants, mouvements
J'en trouve tout ce l'été
Mais j'ai tout les l'été l'été.
Salonique

Le retour sera trop d'été
Paris et ses l'été l'été.
Et j'ai tout pour ma l'été
Les Saloniciens.

Salonique le 20 Août 1917
ANNA D'EST

Δύο «ποιήματα» πάνω στό πώς είδον 2 στρατιώτες, ένας Άγγλος και ένας Γάλλος, τη Θεσσαλονίκη, τούς κατοίκους της και την ελληνική τάση στόν Α' παγκόσμιο πόλεμο.

Τά μεγάλα καταστήματα της Θεσσαλονίκης όπως διαφημιζόνταν καθημερινά στις εφημερίδες.

Stein's Oriental Stores, Ltd.
GREAT ENGLISH HOUSE

Ready made clothes, Sporting articles, Perfumery, Razors, (Gills and safety), Brooms, Waterproof, Wicks, Over boots and shoes, American furniture of the best make, Luggage, Trunks, Cases, and all kinds of articles in Woolen, Tulle, Alpaca, Silk, Down, Cash, Cotton, Linen & general, Finery, Sewings, Washes, Ballroom and other make, Towel, Bath, Cap, Case, Umbrella, Cases, Glass, etc.

Place de la Liberté

A la Ménagère
Moïse S. Abravanel
Rue des Verriers - Vassilières Héraclio
SALONIQUE

Maison de Verrieres, Porcelaines,
Folécories, Lampes à Gaz, à Électricité
et à pétrole, Appareils de chauffage.

SPECIALITÉS
Ustensiles de Cuisine
en Emaillets forts et en Aluminium,
Couverts de table,
Articles de Ménage etc. etc.
Manchons à Gaz et Ampoules Électriques.

Etablissements OROSDI - BACK
SOCIÉTÉ ANONYME
Capital 10 000 000 de fr. - Réserves 7 000 000 de fr.
Siège Social: 14, Rue de Londres - PARIS

MAISONS A:

(en Italie, Grèce, Espagne, Italie, Roumanie, France, Suisse, et l'Europe, Danemark, Pays-Bas.)	(en Belgique, France, Grèce, Roumanie, Italie, Espagne, Portugal, Pays-Bas, etc.)
---	---

Fournissez-vous chez Orosdi

Rayons de Détail
Soieries, Manufactures, Mercerie, Essuie-Mains
Mouchoirs, Flamelles, Cravates, Chemises,
Bas et Chaussettes, Confection,
Imperméables, Parapluies, Fourrures,
Articles de Voyage, Parfumerie,
Articles de Ménage, Ferronnerie, Papeterie etc.

The Modern Galleries
Great furniture warehouse.
Via Egnatia No. 153.
Branch Established at
No 78 Voutoulas Street

The vast furniture Establishment
The Modern Galleries' furnishes the best soil furniture and the best taste at prices defying all competition.

In addition to the articles displayed in their Establishment, consisting of the following: Bedsteads, Dining-room suite, Drawing-room furniture in all styles, Office furniture, Folding articles, Iron and Bronze bedsteads, Wicker chair Sides etc. his factory of this Establishment undertakes to furnish promptly to order all kinds of furniture of different qualities of wood.

Camp beds a Specialty of solidly guaranteed.

10 jusque 20%
sur vêtements pour hommes et Garçons
20% sur les autres le vêtements pour Dames et Fillettes.
Lingerie, Corsets et Chapeaux

PORTS REDUCTIFS DE PRIX autres Rayons
Chaussures, Chapreaux, Flaanelles, Chemises, Bas, Vêtements, Gants, Cravates, Parfumerie, Confection, Cotonnons, Mouchoirs, Bijouterie, Horlogerie, Bijoux, Tricots, Essence-savons - Matériaux de Bain et mille autres articles de toilette et de luxe.

TIRING TIRING TIRING

11-12. Πυρκαγιά της 18.8.17: Ξενοδοχείο «Olympos Palace» και «Grand Hôtel d'Angleterre». Το ξενοδοχείο «Splendid», ο κινηματογράφος «Pathe» και το ξενοδοχείο «Imperial Palace».

νεται και που γι' αυτούς ήταν η μόνη εσπασή με τη ζωή.

«Είδα μια πόλη να πεθαίνει στην τριπλή αγωνία της φλόγας, της στάχτης και του καπνού» γράφει κάποιος γάλλος ανταποκριτής στην «Illustration» της 8.9.17, ενώ άλλος αυτότης μάρτυς, μάς διηγείται: «Απ' όλα τα μεγάλα καφέ που χάριζαν γοητεία στην πόλη και που θυμίζαν Παρίσι με την κινήσή τους, τό «Flocas», τό «Olympos», τό «Krystal», δεν υπάρχει τίποτα. Μόνο τό «Stein» και τό υποκατάστημα του «Orossi back» στη Βενιζέλου, στέκουν ακόμη όρθια... Μά πιο θλιβερό είναι τό θέαμα που παρουσιάζει ή λεωφόρος Νίκης, Σ' όλο της τό μήκος, άπ' όλο τό λιμάνι και μέχρι τόν Α. Πύργο είναι όλη έρειπία. Άπ' τό ξενοδοχείο «Olympos Palace» άπ' όπου σκάνε είδα τόν Βενιζέλο να θγαινει, δεν έχει μείνει τίποτα. Άπ' τούς κινηματογράφους «Pathe» και «Olympia» μόνο μνημεις και άπ' τό ξενοδοχείο «Splendid», τό «Savoy» της Θεσσαλονίκης, που μόλις είχε έγκαινιάσει τις ώρες αίθουσας «à la parisienne», μία άμορφη μόδα. Άπ' όλα τό μπάρ που ήταν ή χαρά τών στρατιωτών, «Alhambra», «Odéon», «Gallé», δεν έχουν μείνει παρά ίχνη της ύπαρξής τους» (εικ. 11 - 12).

Κι ό φτωχός άγγλος στρατιωτικός πού σκέφτεται τις χαρούμενες στιγμές πού πέρασε έκει, κι όλες τις θορυβώδεις βραδιές μπουζουρίζει:

«Όχι πιά τοάι στό «Flocas»

«Όχι πιά γεύματα στό «Splendid»

«Όχι άλλα ψώνια στό «Orossi»

«Όχι πιά γλέντια στό «Odéon»

«Old poor Salonica, Salonika finish Johnny».

Τελειώνοντας, ός ριζούμε μια ματιά στό νέο σχέδιο έτσι όπως τό ανέλυσε ό Βρετανός αρχιτέκτονας M. Manson, στην έφημερίδα «Balkan news» της 30.1.18.

«Ένας ύπόγειος αιθροδρόμος θά διασχίζει την πόλη άπό την Καλαμαριά μέχρι τό Βαρδάρη. Η πόλη θά έχει άθρονα νερά και μοντέρνο σύστημα ύπογώνων, ενώ κηποι και πάρκα θά δημιουργηθούν.

Η Έγνατία θά μεταβληθεί σέ φαδιά λεωφόρο με 4 σειρές δένδρων... Ο Λευκός Πύργος θά είναι τό κέντρο της κοινωνικής ζωής με θέατρα, αίθουσες συναυλιών και μεγάλα καφέ. Τό ακρωτήριο της Μικρας θά μεταβληθεί σέ κέντρο άναψυχής με μεγάλο καζίνο, ξενοδοχεία. Εξωνέες, «sports», κι άλλα πού δε χρειάζεταί να άναφέρουμε. Τελειώνοντας ός δούσουμε μια περισσότερο ουτοπική έκδοχή της νέας πόλης, άπό τό όπότε, συγκρινόμενο με τη σημερινή εικόνα, θά μπορούσε να θεωρηθεί ουτοπική.

Στην «ECHO de France» της 25.11.17, διαβάζουμε άλλη πρόταση:

— Οι άποδόβερες νά γίνονται λόφοι όπου μ' ένα τελεφερικ νά μεταφέρανε τούς ανθρώπους στον άέρα.

— Τά τράμ νά ήτανε καρβόλια και νά κατασκευάζε παντού κανάλια.

— Τό λιμάνι νά γίνονταν πλατεία και νάστανε τό φόρουμ της Θεσσαλονίκης.

— Την αψίδα του θριάμβου, πού δεν είναι ώραια, νά τη γκρεμίζεμε και με τό κομμάτι της νά κάνεμε ένα πύργο τού 'Αιφέλ.

— Παρ' όλ' αυτά νά διατηρούσαμε μερικά στίπια έρειπιωμένα άπ' τη φωτιά πού θά τ' άνακρίρουμε διατηρητέα μνημεία... Άλλά σήμερα, ούτε τά κτίρια πού σάθηκαν άπ' τη φωτιά δέ μπορούσαμε νά διατηρήσουμε, πούο μάλλον τό έρείπια! Σέ λίγο δε θάχει μείνει τίποτα νά θυμίζει ότι στά ίδια αυτά όσημια της σημερινής πόλης, στην παλιά παραλία, στό λιμάνι, στην πλατεία 'Ελευθερίας, στη Βενιζέλου, στη Φάγκαν, πριν άπό 65 χρόνια ύπηρετε μια άλλη πόλη πού αγάπηθηκε άπ' όλους όσους έζησαν σ' αυτή, έστω και γιά λίγο, έστω και ός ώρες πού είμασταν.

Υποσημειώσεις

1. Σημερινή οδός Βασ. Κωνσταντίνου.
2. Κεντρική λεωφόρος της Μασσαλίας, πού όδηγούσε στό παλιό λιμάνι της πόλης.
3. Σημερινή οδός Πρ. Κορομηλά.
4. Διπλό στό κτίριο πού στεγάδεζε σήμερα τη Σχολή Τυφλών.
5. Εμπορικός δρόμος τού Λονδίνου.
6. Σημερινή οδός Βασ. Σοφίας.
7. Πάροδος της λεωφόρου Κουντουριώτου, συνέχεια της λεωφόρου της Νίκης προς τό λιμάνι.

Κείμενο και φωτογραφίες copyright

B. Κολώνας

Βιβλιογραφία

- J. ARÉNE, En Macedoine, Paris 1916.
BERNADOTTE, Les chemineaux de l'orient, Paris 1930.
P. CHAULAIN, Les armes reposées, Paris 1932.
E. CHAUFFARD, «Salonique», Revue hebdomadaire, Nov. 1919, XI.
J.J. FRAPPA, Makedonia, Paris 1922.
W. McFEE, An Engineer at Salonika, London 1919.
A.J. MANN, The Salonica front, London 1920.
P. MARIDORT, En Macédoine, Paris 1918.
COL. OWEN, Salonika and after, London 1919.
W.C. PRICE, The story of the Salonica army, London 1918.
P. ROUSSEL, Impressions d'orient aux temps de la grande guerre, Paris 1925.
A. SCHERKEVITCH, Souvenirs de Salonique, Paris 1922.

- Έφημερίδες
«Balkan news» Θεσσαλονίκη 1915 - 1918.
«L' Illustration» Paris 1915 - 1918.
«L' independant» Θεσσαλονίκη 1915 - 1918.
«L' opinion» Θεσσαλονίκη 1915 - 1918.
«L' echo de France» Θεσσαλονίκη 1915 - 1918.
«Εμπρός», Άθήνα, Σεπτέμβρης 1917.

Thessaloniki during the First World War

«Thessaloniki was but a provisioning station, a hospital and a place for rest where all who had suffered, came for few hours, in search of distraction». These are the words of a traveller. And indeed he was right, as Thessaloniki was the most cosmopolitan town of this period.

A.K.